

Türkiye’de Zirai Eğitime Bir Örnek: Kalender Ziraat Yurdu

An Example of Agricultural Education in Turkey: Kalender Agriculture Dormitory

Makbule Sarıkaya *

Özet

Trablusgarp, Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı’nda topraklarının büyük bir kısmını kaybeden Osmanlı Devleti’nde tarımsal işgücü büyük ölçüde azaldı. Bu nedenle Osmanlı Devleti’nin son döneminde yaşanan sosyal ve iktisadi sorunlar tarımsal yapıyı iyice bozdu. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti’nden azalan beşeri sermayesi ve %80’den fazlası tarıma dayalı ekonomik yapısıyla enkaz bir ülke miras aldı.

Türkiye Cumhuriyeti tarımsal alandaki problemleri çözmek için resmi reformlar yaptığı kadar gönüllü kuruluşların faaliyetlerini de destekledi. Bu gönüllü kuruluşlardan biri olan “Himaye-i Etfal Cemiyeti” yetim çocukları korumak amacıyla 6 Mart 1333/1917 tarihinde İstanbul’da kuruldu. Aynı zamanda Cemiyet, ülke ekonomisinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve yetimlerin zirai alanda faydalı olarak yetiştirmek için de çalıştı. Cemiyet’in bu amaçla kurduğu kurumlardan biri de Kalender Ziraat Yurdu’dur.

Kalender Ziraat Yurdu’nda belirli bir müfredata göre çocuklara zirai alanlarda eğitim verildi. Zamanla genişletilen Kalender Ziraat Yurdu’nda çocuklara verilen eğitimle sebzeçilik, çiçekçilik, bağcılık gibi meslekler teorik ve pratik olarak öğretildi. Bu çocuklar aldıkları eğitimle Cumhuriyet Türkiyesi’nin ilk yıllarından itibaren zirai kalkınmasına katkıda bulundular. Kalender Ziraat Yurdu, ülkede yeni eğitim ve tarım reformlarının uygulamaya konulması sürecinde maddi problemlerinden dolayı 1931’de kapandı.

Anahtar Kelimeler: Ziraat Yurdu, Himaye-i Etfal Cemiyeti, zirai eğitim, sebzeçilik, çiçekçilik.

---

* Dr. Makbule Sarıkaya, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
makbule.sarikaya@inonu.edu.tr.

Abstract

The Ottoman State had lost most of its territory after the Tripoli War, the war in the Balkans and World War I. The agricultural labour force had decreased and hence, the agricultural structure had collapsed. This had serious social and economic implications. The Republic of Turkey inherited a ruined country from the Ottoman State with an economy where more than 80 % was agricultural and a declined population.

In order to solve agriculture problems, the Republic of Turkey started a series of reforms and also supported voluntary efforts. One of the voluntary organisations was the “Himaye-i Etfal Cemiyeti” (Child Protection Society), which was founded in 6 March 1333/1917 in Istanbul with the aim for protecting orphans. The society endeavoured to improve the country’s economic situation and trained the orphans in the field of agriculture. One of the institutions which the society founded was the “Kalender Ziraat Yurdu” (The Kalender Agriculture Home). The institution trained orphans and abandoned children according to a specific curriculum where children were given both practical as well as theoretic training in agriculture. These children contributed the development of agriculture in the early years of the Republic of Turkey. The institution closed in 1931 because of financial problems, new educational facilities and agricultural reforms.

Keywords: Agriculture dormitory, Child Protect Society, agricultural education, vegetables, floriculture.

TÜRKİYE’DE ZİRAİ EĞİTİME BİR ÖRNEK: KALENDER ZİRAAT YURDU

"Milli Ekonomimizin Temeli Ziraattır"

Mustafa Kemal Atatürk

a. Cumhuriyet Türkiye’sinin Zirai Eğitim Mirası:

19. yüzyılda Osmanlı Devleti kapitülasyonlar ve ticaret antlaşmalarıyla Avrupa’daki devletler için açık bir pazar haline gelmiş, Sanayi Devrimi’nin getirdiği yeniliklere yabancı kalmakla birlikte bu dönemdeki savaşları da kaybettiğinden askeri ve ekonomik çöküş yaşamıştır. Devleti bu yıkımdan kurtarmak için başta askeri alanda olmak üzere birtakım reformlar yapılmıştır. Yapılan reformlar arasında devlet ekonomisinin temelini teşkil eden ve toplam nüfusun % 80’inin çalıştığı bir üretim alanı olan tarım da vardı. Bu bağlamda Osmanlı, 20. yüzyıla tarım sektörünü geliştirmek amacıyla bir reform programı uygulayarak girmiş ancak kapsamlı, denetimli ve sürekli olmayan geçici uygulamalar, ilkel araç ve yöntemlerle tarımsal üretimin sürdürülmesi, savaşların insan ve hayvan gücünü azaltması ve savaş

kayıplarıyla devletin toprağının küçülmesi tarımsal üretimi daha da düşürmüştür.¹ Bunların yanında tarımsal üretim ülkenin ekonomik kalkınmasından ziyade yabancı ülkelerin isteklerine göre ve bütüncül yaklaşımdan uzak şekillenmiştir. Örneğin 1860'dan itibaren önce İngilizlerin sonra da Almanların etkin olduğu pamuk, ülkenin tarımsal gelirlerine katkı sağlamak yerine işletmeci ülkelerin kar elde ettiği bir zirai üretim alanı olmuş hatta bu tarihlerde Osmanlı birçok tarım ürününü ithal etmeye başlamıştır.²

Osmanlı'nın siyasi ve askeri yapısında etkili olduğu kadar ekonomisinin de temelini oluşturan toprağın, modern usullerden uzak, insan gücüne dayalı, doğal koşulların hakimiyetinde işlenmesi uzun yıllar sürmüştür.³ Bu yapıyı yeniden şekillendirme ihtiyacı Tanzimatla birlikte başlayan süreçte bazı yenilikleri gündeme getirmiş olduğundan Osmanlı Devleti, 1843'de Maliye Nezareti'ne bağlı Ziraat Meclisi'ni kurarak tarımda yeni metot ve uygulamaları ülkenin ihtiyaçlarına göre hayata geçirmeye karar vermişti.⁴ Ancak kapitülasyon hakları genişleyen devletlerin kendi sanayilerinin hammaddeleri için tarımsal üretimi arttırmaları başta pamuk olmak üzere bazı zirai ürünlere yönelik ihtiyacı yoğunlaştırmış, eğitimli işgücü ve tarımda yeni metotlarla verimi yükseltme Osmanlı'da kurumsal çalışmaları zorunlu kılmıştı. Böylece uygulamalı eğitim veren ilk ziraat mektebi 1847'de açılmış, programında teorik ve pratik derslere yer vermiştir.⁵ 1848'de eğitime başlayan okul, açılışından iki yıl sonra yer sorunu yaşadığından geçici olarak Mekteb-i Tıbbiye'ye nakledilmiştir. Uzun süre ayrı bir çiftlikte bir Ziraat Mektebi kurulması planlanmış ise de bu iş başarılammıştır.⁶ Modern tarımsal metotları taşrada yaymaları için ziraat mektebinde eğitilen bu çocuklardan yeterli fayda sağlanmadığı gerekçesiyle okul 1851'de kapatılmıştı. Böylece aynı dönemde Fransa'ya ziraat eğitime öğrenci gönderilmesine rağmen tarım eğitiminde kurumsallaşma başarılı sonuçlar verecek niteliğe ulaşamamıştır.⁷ Tarımsal alanda gelişme sağlanması için 1890'lardan itibaren yabancı uzmanlar getirilmiş, Ziraat Bankası zirai alanda bazı destek programlarını hayata geçirmiş,⁸ Temmuz 1881'de Ziraat Gazetesi

¹ Serdar Öztürk ve Fatih Yıldırım, "Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Çöküşü Ve Atatürk Dönemi İktisat Politikaları", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2009, s. 147.

² Fahri Yavuz, *Türkiye'de Tarım, Tarım Köy İşleri Bakanlığı*, Ankara, 2005, s. 7.

³ Fahri Yavuz, "Türkiye'de Tarım Politikası", *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31, Özel Sayı, 9-22, 2000, Erzurum, s. 10.

⁴ Mehmet Ali Yıldırım, "Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 24, 2008, s. 224-225.

⁵ Yıldırım, "Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)", s. 226.

⁶ Yıldırım, "Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)", s. 230-232.

⁷ Aysin Şişman, "Osmanlı Devleti'nde Batılı Anlamda Mesleki Ve Teknik Eğitimin Doğuşu", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2008) 1/1, s. 31.

⁸ Donald Quataert, (Çev. Salih Kış), "Gelişim Açmazı: 1888-1908 Osmanlı Türkiye'sinde Ziraat Bankası ve Ziraat Reformu", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 29, Bahar 2011, s. 475.

yayınlanmaya başlanmış, ziraatla ilgili dergiler ve kitaplar basılmıştır.⁹ Ziraat eğitiminin gerekliliği sürekli gündemde olmakla birlikte ekonomik problemler, yeni bir ziraat mektebinin 1891’de -Halkalı Ziraat Mektebi’nin- açılmasına kadar sürmüştür.¹⁰

Halkalı Ziraat Mektebi, 1893’den itibaren ormancılık eğitimi verilmesiyle 1903’de Halkalı Ziraat ve Ormancılık Mekteb-i Alisi adını almıştır.¹¹ Zaman içinde yeni bölümlerle genişlemesini sürdüren Halkalı Ziraat Mektebi’ni,¹² Selanik, Adana ve Bursa’da açılan Ziraat Tatbikat Mektepleri izlemiş, 1911’de Ziraat Öğretimi Yönetmeliği hazırlanmış ve tarım eğitimine yeni bir düzen verilmek istenmiştir.¹³ Bu dönemde Numune Çiftliği kurma girişimlerine Ziraat mekteplerinden katkı sağlanmasına¹⁴ rağmen Cumhuriyet dönemindeki çok yönlü reformlara kadar varlığının sürdüren Halkalı Ziraat Mektebi gibi ziraat mektepleri yeni bir yapılanma dahilinde 1928’de kapatılmaya başlanmıştı.¹⁵

b. Zirai Eğitim Kurumlarından Biri; Kalender Ziraat Yurdu:

Osmanlı’nın son döneminde hayata geçirilen ve Cumhuriyetin miras aldığı kurumlardan biri olan Kalender Ziraat Yurdu, 6 Mart 1917’de İstanbul’da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin önemli eğitim ve himaye kurumlarından biridir. Yurda, Cemiyetin Beyoğlu’ndaki Firuzağa’da bulunan misafirhanedeki kimsesiz ve yetim çocuklardan niteliklerine göre seçilenler zirai eğitim için gönderilmekteydi. Uzun süreli savaşların zor koşullarında sayıları sürekli artan çocukları kurtarmaya çalışan Cemiyet, 1917’den beri misafirhanesini dolup boşalan bir depo gibi kullanmış, 1-2 ay himaye edilen çocuklar yaş, sağlık durumu ve yeteneklerine uygun iş, okul ve aile yanı olmak üzere çeşitli yerlere sevk edilmiştir. Misafirhaneye getirilen perişan haldeki bu çocuklardan bazıları ise dosyalarıyla birlikte Kalender Ziraat Yurdu’na nakledilmiş,¹⁶ esaslı bir zirai eğitim alıp meslek sahibi olabilmişlerdir. Bu bağlamda 1917-1927 arasında Firuzağa’daki misafirhaneden Kalender

⁹ Sevtap Kadioğlu, “Ziraat Ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası Üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, V/2 (2004) s. 39.

¹⁰ Yıldırım, “Osmanlı’da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)”, s. 234-235.

¹¹ Metin Özdönmez, Abdi Ekizoğlu, “Türkiye’de Ormancılık Yüksek Öğretiminin Başlangıcından Bu Yana Mezunlara Verilen Unvanlar Ve Diplomalara” <http://www.orman.istanbul.edu.tr/journal/index.php/orman/article> (erişim tarihi: 5 Eylül 2011), s. 46-47.

¹² Seyfi Yıldırım, “Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Hukukçu Ve Siyasetçi: Mustafa Şeref Özkan”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5/4 Aralık 2008, s. 130.

¹³ İlhan Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s. 202.

¹⁴ Necdet Aysal, “Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’da İlk Günleri Ziraat Mektebi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı. 39, Mayıs 2007, s. 360.

¹⁵ Koray Sönmez- Taşkın Özataş, “Türkiye’de Tarımsal Öğretim Ve Sorunları”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fak. Dergisi Özel Sayı*, 5-8. 2000, s. 5.

¹⁶ *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi (THECİM) 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre’de Ziraat Ve Kabul Edilen 1339 Kânunusani İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar On Beş Aylık Mahsus Umumi Rapor Ve Bütçe Ve Bilançolar*, İstanbul, Vatan Matbaası, 1340, s. 21.

Ziraat Yurdu'na kaydedilen çocuk sayısı iki bini aşmış olup, bunlar müessesede 5-6 yıl eğitim ve barınma imkanı bulmuştur.¹⁷

Kalender Ziraat Yurdu, Cemiyet'in çocuklara meslek edindirmek için kurmaya çalıştığı Sanat evi¹⁸ ve satış barakaları gibi teşkilatlardan biridir.¹⁹ Çocuklar buralarda aldıkları teorik ve pratik eğitimle fotoğrafhane, terzihane, ecza deposu gibi yerlerde çalışma olanağı bulmuş,²⁰ sanat ocaklarında tenekecilik, demircilik, sepetçilik, kese kağıdı imali, fırçacılık gibi küçük el işleri öğretilerek meslek edinmişlerdir.²¹ Bu şekilde 1917'den itibaren himaye edilen çocuklara çeşitli meslekler kazandırma²² sürdürülürken Ziraat Yurdu'nun çalışmalarına başlamasıyla zirai alana yönelik mesleklerin eğitimi de verilerek²³ çiçekçilik, sebzeçilik, meyvecilik, bahçecilik gibi yeni iş olanakları yaratılmıştır. Kalender Yurdu'nun hizmete girmesiyle, % 80'den fazlası tarıma dayalı ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu genç ziraatçılar da yetiştirilmeye başlanmıştır.

Zamanla diğer cemiyet ve kurumlardan aldığı yardımlarla çalışmalarını genişleten Kalender Ziraat Yurdu, I. Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'un yaklaşık 5 yıllık işgali süresince faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Örneğin İşgal İstanbul'unda özellikle erkek çocukların ziraata yönlendirilmesi için 1337/1921'de kurulan Türk Çalıştırma Derneği ile

---

¹⁷ *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar Bir Senelik Umumi Rapor Ve 1928 Bütçesi Ve Esbab-ı Mucibe*, İstanbul, 1928, s. 6-7.

¹⁸ Himaye-i Eftal Cemiyeti, himaye ettiği çocukların iş eğitimi için sanathane açmaya çalışmış, Sanathane için hükümete, Dahiliye ve Evkaf nezaretine, şehremaneti, Muhacirin ve maarif müdüriyetlerine başvurmuştur. Görüşmeler sonucu oluşturulan ortak bir komisyon çeşitli sanatları öğretecek bir yurt açılmasını, buradaki eğitimleri için bir program hazırlanmasını uygun görmüştür. Çocukların iase ve barınma işlerini yaparak istihdam ettirmek amaçlanmış ve 200 kişilik bir sanat evi kurulmasına girişilmiştir. Ancak İstanbul'da idari durumun karışık olması, işgalin devam etmesi ve itilaf devletlerinin engelleriyle istenen hedefe varılamamış, hesaplanan yıllık 21 bin liralık masraf mali sıkıntılardan dolayı fazla bulunmuş nihayet meselenin halli Ankara'da kurulan Türkiye Himaye-i Eftal Cemiyeti'nin varlığına kadar sonuçlanmamıştır. Bkz. *6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden Himaye-i Eftal Cemiyeti (HEC) Tarihçesi Ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki 1339 Senesinde İnikat Eden Meclis-i Umumiye Takdim Edildiği Umumi Rapor Ve Bilanço*, İstanbul, Matba-i Ahmed İhsan Ve Şürekası, 1339, s. 24-25.

¹⁹ *6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden HEC Tarihçesi Ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki...*, s. 7.

²⁰ *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar On Dokuz Aylık Umumi Rapor Ve 1927 Bütçesi Ve Esbab-ı Mucibe*, İstanbul, 1927, s. 29.

²¹ *THECİM 1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine Kadar On Üç Aylığa Mahsus Umumi Rapor, Bütçe Ve Bilançolar Ve Müfettiş Raporlarıyla Kongre Mukarreratı*, İstanbul, 1926, s. 23-27. Örneğin, açılan sepetçilik okulunda bir yıl içinde 20 kadar öğrenciye meslek eğitimi verilmiştir. Bkz. *THECİM 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre'de Kıraat Ve Kabul Edilen 1339 Kanunusanisi İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar...*, s. 7.; Bu mesleklerden bazıları bir dönem toplumun hor veya hakir gördüğü iş yada sanatlar olmasına rağmen artık yeni bir anlayışla yorumlanmaya başlamıştır. Örneğin 1920'lere kadar Çingene mesleği olarak anılan sepetçilik, şehit ve kimsesiz çocuklar için açılan sepetçilik mekteplerinde Türk gençlerine öğretilmiştir. Turgay Çavuşoğlu, *Sosyal Hizmetler Tarihinde Kilometre Taşları*, Kadın ve Sosyal Hizmetler Vakfı, Ankara, 2010, s. 53.

²² *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 23.

²³ *5 Mart 1338 Tarihinde İnikat Edecek Meclis-i Umumice Kıraat Edilmek Üzere Heyet-i Merkeziye'nin 12 Şubat 1338 Tarihli İctimaında Kabul Edilmiş Olan 1337 Sene-i Maliyesine Mahsus Umumi Rapor ve Bilanço*, İstanbul, 1338, s. 14.

ortak yapılan bir programa göre çocukların bahçivanlık ve küçük ekincilik alanlarında eğitim alması amaçlanmıştır. Mütareke döneminde polislerin sokaklardan toplayıp kurtardığı kimsesiz ve göçmen çocuklar Kalender’de eğitime alınmıştır.²⁴ Çocuklara mesleki eğitim vermeye çalışan Kalender Ziraat Yurdu, Türk Kurtuluş Savaşı’nın başarıya ulaşmaya başladığı 1920’lerin başında daha etkin bir çalışma alanı bulabilmiştir. Nihayet I. Dünya savaşının bitmesi, mütareke dönemi ve İstanbul’un fiili ve resmi işgalleri sırasında İtilaf devletlerinin baskı ve denetimi Ekim 1922’de İstanbul işgalden kurtarılması ile sonlandırılmıştı. Devamında Başkent Ankara’ya bağlı illerden biri olan İstanbul’daki idari ve hukuki düzenlemelerin yapılması, Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Ankara’da kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Merkezi’ne bağlı şube haline getirilmesiyle Kalender Ziraat Yurdu, 1922’nin sonlarından itibaren yeniden yapılandırılmış ve güçlendirilmiştir.

Açıldığından itibaren “...şühedaya ziraat ameliyat mektebi ittihaz olunmak için tahsisi bildirilen Kalender Misafirhanesinde yüz nüfus-u karib etfalin talim ve tahsilatına çalışmakta”²⁵ olan Kalender Ziraat Yurdu, 1922’de Türk Çalıştırma Derneği’nin devrettiği yer ve bina desteğiyle daha etkin hale getirilmiştir.²⁶ Yurt ve binaların tamirata yapılmış, 1922’de Firuzğa’daki misafirhane Kalender Ziraat Yurdu’na nakledilerek “*Kalender Yetim Yurdu*” adıyla hizmet vermeye başlamıştır.²⁷ Birleşme sonucunda Kalender’de himaye edilen çocukların büyük bir kısmı aşama aşama yetim mekteplerine, yatılı okullara ve sanat okullarına yerleştirilmiş veya ebeveynlerine verilmiştir. Kalender’e alınan çocukların kabiliyetlerine göre iş ve eğitim kurumlarına yönlendirilmesi ve zirai eğitime alınması işi, Firuzğa’daki misafirhanenin Kalender’e tamamen devredildiği 1926’dan sonra da sürdürülmüştür.²⁸ Böylece 1924’deki olağanüstü kongre’de misafirhanenin küçültülerek mevcut çocukların Kalender’e nakliyle masrafların azaltılmasını ve 1917’den itibaren yapılan çalışmaların sonuçlandırılmasını sağlamıştır. Böylece misafirhanedeki tüm çocuklar Kalender Yurdu’na ve Süt Damlası’na alınarak planlı bir yapılanma sağlanırken, misafirhanenin olağanüstü gelişmelere karşı set olma ihtiyacı ortadan kaldırılmıştır. Sonuçta derli toplu bir yapıya kavuşturulan Kalender Yurdu’ndaki çocukların bir kısmı Öksüzler Yurdu’na bir kısmı

²⁴ *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunu-i Evvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 28.

²⁵ *B.O.A, DH/İ-UM, Dosya: 718, Vesika: 2 Belge No: 519 (tarih: 1337).*

²⁶ *6 Mart 1333 senesinde teşekkül eden HEC Tarihçesi ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki...*, s. 54. Kalender yurdunun Dahiliye Nezaretinden ve çeşitli kurumlardan aynı ve nakti yardım isteklerine yönelik yazışmaları için Bkz. *B.O.A, DH/İ-UM, Dosya: 718, Vesika: 1-10 (tarih: 1337 ve 1340); B.O.A, DH/İ-UM, Dosya: 11-4, Vesika: 6-69 (tarih: 1339).*

²⁷ *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar Bir Senelik Umumi Rapor Ve 1928 Bütçesi Ve Esbab-ı Mucibe*, İstanbul, 1928, s. 7.

²⁸ *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 28; *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar...*, s. 6.

ise Darüleytam'a gönderilmiştir.²⁹ Kalender yurdunun misafirhaneye birleştirilmesi sonucu hesaplar ve masrafların takibi kolaylaşmış aynı zamanda çocuklar daha sıhhi ve düzenli bir ortama kavuşturulmuştur.³⁰

Dönemin sıhhi ve sosyal koşulları dikkate alındığında Kalender Yurdu'ndaki çocukların sağlıklarının korunmasına önem verildiği görülmektedir. Uzun savaşlarda ve sonrasında ülkedeki ekonomik problemler, yetersiz sağlık hizmetleri, artan göç, salgın hastalıklar ve bebek ölümlerindeki yüksek oran, himaye edilen çocukların hayatta kalabilmesi için önce sıhhi ihtiyaçlarının karşılanmasını zorunlu kılıyordu. Kapsamlı bir sağlık politikası belirlemeye çalışan Cemiyet, doğrudan sağlık hizmeti verdiği kurumlarının yanında kurduğu eğitim ve kültür kurumlarında da sağlık hizmetlerini titiz bir şekilde sürdürmüştür. Bu yönüyle olumsuz koşullardan kurtarılarak Kalender Yurdu'na getirilen çocuklar öncelikle sıhhi kontrollerden geçirilmiştir. Veremliler kurulan sanatoryumlarda, hastalar hastane ve dispanserlerde tedavi edilmiş, sağlıklı çocuklar ise buldukları yerlerde belirli aralıklarla sağlık taramalarından geçirilmiş ve sıhhi koşullar sürekli kontrol edilmiştir. Küçük yaşta çocukları barındırdığı için ismi, "öksüzler evi" olarak da anılan Kalender Ziraat Yurdu'nda çocukların sıhhi gelişim ve beden terbiyesine yardım edilmiştir.³¹ Kalender'de 2 yaşından 6-7 yaşına kadar çocuklar kaldığı için çocuk hastalıkları konusunda hassas ve sürekli gözetim altında olmaları gerekli görülmüştür. Çocuk hastalıkları uzmanı Dr. Ali Şükrü Bey'in belirlediği bir programla çocukların sürekli sağlık hizmeti almaları, doktor tavsiyesine göre beslenme ve bakımlarının sürdürülmesi sağlanmıştır.³² Böylece Kalender'de her yaşta çocuğun muayene ve tedavisinde titiz ve sürekli kontroller uzun yıllar Dr. Ali Şükrü Bey tarafından yürütülmüştür.³³

Kalender Yurdu'nun bütçesi incelendiğinde sıhhi hizmetler alanında çocukların beslenme, temizlik harcamaları, tedavileri gibi giderlerin önemli bir yekun tuttuğu, Yurt'ta görev alan personel arasında doktor, hastabakıcı, hademe, aşçı, aşçı çırağı, çamaşırcı gibi

²⁹ *THECİM 1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine...*, s. 18-19. Kurumda mevcut çocuklardan 25'i Trabzon, 14'ü Balmumcu, 5'i Ortaköy darüleytamlarına gönderilmiş böylece 1917'den itibaren buraya yerleştirilen yetim sayısı 90'a ulaşmıştı.

³⁰ *THECİM 1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine Kadar...*, s. 47.

³¹ *THECİM 1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine Kadar...*, s. 19.

³² *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar...*, s. 9.

³³ Dr. Ali Şükrü Bey, Cemiyetin İstanbul şubesindeki çocuk doktorlarından biri olarak muayene ve poliklinik hizmeti vermenin yanında Cemiyetin süreli yayını olan Gürbüz Türk Çocuğu dergisinde yazdığı çok sayıda makalesiyle Türkiye'nin her yerindeki ailelere sıhhi rehber olmuştur.

kadroların çocukların ve ortamın sıhhi düzeni için sürekli hizmet verdiği görülmüştür.³⁴ Misafirhanenin Kalender Yurdu'na nakliyle buradaki barakalar küçük bir hastaneye dönüştürülmüştür.³⁵ Bütün bunların yanında 1922'den itibaren “Çocuk Sıhhat Evi” kurulmasıyla³⁶ Kalender'in bir tür “Sıhhat Evi”ne dönüştürülerek zengin ailelerin çocuklarına verilen paralı sağlık hizmeti ile bu evin ihtiyaçları karşılanmak istemiştir. Zaman içinde kurum, sıhhat evine dönüştürülemez de ayrıca kurulan sağlık kurumları ile desteklenmiş,³⁷ yurttaki çocukların bir kısmı yatılı okullara veya öksüz yurtlarına yerleştirilerek Kalender'in yükü azaltılmıştır.³⁸

1922'den beri “Kalender Yetim Yurdu” adını alan kurum, yaş ve sağlık durumlarına göre çocukların terbiye ve yetiştirmelerine çalışırken çocukların sıhhi koşullara uygun ortamlarda yaşamalarına da önem vermiştir. Bu yönüyle Kalender Yurdu'nun sıhhi nitelikleri Cemiyet'in hazırladığı yıllık raporlarında yer alan önemli konular arasındadır. Örneğin Kalender Ziraat Yurdu'nun yatakhanelerinde her çocuğun kendine ait şilteleri, yatak takımları bulunmakta iken, 1923 yılına ait raporda, gelecek senelerde çocukların iki katlı ranzalar yerine ayrı yataklara nakledileceği, yatakhanelerin yakınına dersane ve hastane inşa edileceği, çamaşırhanenin bakımdan geçirileceği, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yardımıyla Amerikan bezi ve battaniye alınarak noksanların giderileceği belirtilmiştir.³⁹ Planlar iki cemiyetin birleşmesiyle ilerleyen yıllarda gerçekleştirilmiştir.⁴⁰ Çocuklara sağlıklı bir barınma ortamı sağlamanın yanında açık havada sıhhat kazanmaları için yurt bahçesi de düzenlenmiştir. Oluşturulan açık hava sınıfları ve bahçe alanlarında zayıf bünyeli çocukların sağlıklarının

³⁴ *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 51.

³⁵ *THECİM1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine Kadar...*, s. 47

³⁶ *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar ...*, s. 28.

³⁷ *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 86 ve 85.

³⁸ Örneğin, 1927 yılı sonunda Kalender'in himayesinde 16 kız 93'ü erkek olmak üzere 109 çocuk bulunmakta olup bunlardan 5'i Hereke Mensucat Fabrikasına, 1'i Ziraat bankası İstanbul Şubesine, 1'i İstiklal lisesine, 2'si Erkek Muallim Mektebine, 3'ü Çamlı mağazasına, 1'i Anadolu Şimendiferleri Atölyesine, 2'si Seyr-ü sefain Müdüriyeti umumiyesine, 1'i Daşrüşsafakaya, 1'i elektrik sanat evine olmak üzere 17 çocuk çeşitli kurumlara yerleştirilmiştir. Bu çocukların bir kısmı İstanbul'daki yatılı mekteplerine yerleştirilirken aynı zamanda Kayseri ve Adana'daki okullara da öğrenci gönderilmiştir. Bkz., *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar...*, s. 29. Yine Kalender'de himaye edilen 118 çocuktan 34'ü 1928 yılı sonunda çeşitli okul, fabrika ve işyerlerine yerleştirilmiştir. 1 İstanbul Erkek Muallim Mektebine, 7 Küçük zabıt mektebine, 1 Edirne Muallim Mektebine, 1 Şehir Yatılı Mektebine, 3 Askeri ilkokula, 4 Beykoz fabrikasına, 5 Hereke fabrikasına, 6 Makarna fabrikasına, 1 Tokatlıyan otelinde şekerleme imali, 1 Ziraat Bankasına, 1 Ferid İbrahim Bey fotoğrafhanesine, 2 Tatbikat mektebine (nehari), 2 Seyr-ü sefain idaresine yerleştirilen toplam 34 çocuk bulunmakta olup bunların dışındakiler Kalender'de himaye edilmiştir. Bkz. *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar ...*, s. 8.

³⁹ *THECİM 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre'de Kıraat Ve Kabul Edilen 1339 Kanunusani İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar On Beş Aylık Mahsus Umumi Rapor Ve Bütçe Ve Bilançolar*, İstanbul, Vatan Matbaası, 1340, s. 26.

⁴⁰ Mart 1917'de İstanbul'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1923'den itibaren Ankara'da 30 Haziran 1921'de kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin İstanbul şubesi olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

geliştirilmesi ve güneşten yararlanması amaçlanmıştır.⁴¹ Ayrıca Kalender Yurdu'nun bahçesi açık havada düzenlenebilecek birçok faaliyet için de kullanılmıştır.⁴² Barınma ve eğitimin yanında Kalender'deki çocuklara eğlence imkanı sunulan yurt bahçesinde sünnet düğünü, çay ziyafeti, konser ve kır eğlenceleri gerçekleştirilmiştir. Örneğin Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin sünnet törenlerinden biri Eylül 1924'de 32 çocuğun sünnet edildiği eğlenceli bir çay ziyafeti yurt bahçesinde düzenlenmiştir.⁴³

c. Kalender Ziraat Yurdu'nda Eğitim:

Sağlığı korunan ve sıhhi bir ortamda himaye edilen çocukların hayatlarının kurtarılması için iyi bir eğitim almaları ve meslek sahibi kılınmaları Kalender Ziraat Yurdu'nun kuruluş amacıdır. Bundan dolayı Kalender Ziraat Yurdu, dönemin zirai ihtiyaçlarına uygun teorik ve pratik derslerden oluşan bir eğitim programını hayata geçirmeye çalışmıştır. 7 Eylül 1922'de Kalender Ziraat Yurdu'nda uygulanacak program belirlenmiştir.⁴⁴ Kalender Ziraat Yurdu'nda öğrencilerin takip edecekleri programla sebzeçilik, bahçıvanlık, çiçekçilik alanında eğitim verilmiştir. 1924'de arıcılık ve tavukçuluk mektepleriyle genişletilen Kalender Ziraat Yurdu'nda⁴⁵ kimsesiz ve yetim çocuklar, sıhhi bir ortamda toprağa ısıdırılmışlardır.⁴⁶ Öte yandan Kalender'in bahçesinde ve tesislerinde yetiştirilen ürünlerden kuruma maddi destek ve gelir sağlanmıştır. Kalender'in bahçesinde yetiştirilen sebze ve çiçeklerin, ihtiyaç fazlası olan süt ve yoğurdun satışından kar elde edilmesiyle arazi genişletilmiş, çiçek tarlaları ve turfandacılık için yeni tesisler kurulmuş veya kiralanmıştır. Yeni tesisler ve sera kurulması için girişimlere başlanmıştır.⁴⁷

Kalender Ziraat Yurdu'nun Mektep müdürü Tevfik Bey ile Halkalı Ziraat Mektebi'nden mezun Tahir Bey okulun yeni bir ders programına kavuşturulması için projeler geliştirmişlerdir.⁴⁸ Böylece 1924'de Kalender Ziraat Yurdu'nda uygulanacak genel bir çalışma programı dört maddelik esaslarla belirlenmiştir. Buna göre Kalender Ziraat Yurdu'nun umumi mesai programı:

⁴¹ *THECİM 1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine Kadar...*, s. 21.

⁴² *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar...*, s. 5.

⁴³ *THECİM 1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine Kadar...*, s. 17.

⁴⁴ *6 Mart 1333 senesinde teşekkül eden HEC Tarihçesi ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki...*, s. 37.

⁴⁵ *THECİM 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre'de Kıraat Ve Kabul Edilen 1339 Kamunusanisi İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar...*, s. 7.

⁴⁶ *Annelere ve Çocuklara Salname*, Himaye-i Etfal Cemiyeti yayınları, 1927, İstanbul, s. 116.

⁴⁷ *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar...*, s. 43-44.

⁴⁸ *THECİM 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre'de Kıraat Ve Kabul Edilen 1339 Kamunusanisi İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar...*, s. 7.

1. Hizmet-i umumiye: yatak yapmak, çamaşır yıkamak, yemek pişirmek, dikiş dikmek gibi
2. İdare-i hayvanat: yemlemek, tımar etmek, gübreleme, sulama, saman çekme gibi
3. Hizmet-i hariciye: bel, çapa, çift sürme, tırpan ve orak biçme, harman dökmek gibi
4. Hizmet-i muhtelif: yurt ve uygulama alanıyla ilgili bakım, tamirat işleri ve bazı detay iş bilgileri (örneğin ağaç budama, çiçek fidesi yetiştirme, yoğurt mayalama, yayıkta yağ yapma, piliç yetiştirme, sebze tohumu ekme ve mevsimsel özelliklerini takip etme gibi) öğrenmek idi.⁴⁹

Disiplinli bir programla çocuklara tarımın yanında hayvancılık bilgisi verildiği gibi yurtla ilgili temizlik ve bakım işlerinde onların katkıları da sağlanmıştır. Kalender Ziraat Yurdu'nda kalan çocuklara belirlenen bir programa göre⁵⁰ ve yaşlarına uygun olarak temizlik, oyun, el işi, adab-ı muaşeret kuralları, hesap, okuma-yazma, örgü gibi etkinliklerle bedeni ve ahlaki eğitim de verilmiştir.⁵¹ Disipline önem veren Yurt'ta, çocukların sabah saat 6'da temizlik ve kahvaltı ihtiyaçlarını giderip derse başlamaları konusunda titiz davranılmıştır.⁵² Kurulduktan sonra eğitime devam edemeyen diğer ziraat mekteplerine⁵³ nazaran Kalender yurdu, çocukları modern tarım ve hayvancılık tekniklerini uygulamalı öğretmekle yetiştirmiştir. Kalender Ziraat Yurdu'nda tarım ve hayvancılık konusunda eğitim verilecek her alanın yetişmiş bir öğreticisi bulunmaktaydı. Kurumda sebze bahçivani, çiçek bahçivani, meyve ve yabancı fidanlar bahçivani bulunmakla birlikte birer çiftçi başı, sütçü, inekçi, tavukçu ve bağcı görevlendirilmiş ve gruplara ayrılan çocuklara bir ay mevsimlik aralıklarla eğitim verilmiştir.⁵⁴

Kalender Yurdu, Ankara'da 30 Haziran 1921'de Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurulması ve 1923'de İstanbul şubesi olarak şekillendirilmesinden sonra da, cemiyetin koruduğu çocukların önemli bir miktarına eğitim vermeyi sürdürmüştür.⁵⁵ İki cemiyetin birleşmesinden olumlu etkilenen Kalender Ziraat Yurdu, Ankara merkezinin olur ve izni ile

⁴⁹ 6 Mart 1333 senesinde teşekkül eden HEC Tarihçesi ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki..., s. 36-37.

⁵⁰ THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar..., s. 6.

⁵¹ 24 Şubat 335 Tarihinde İnikat Edecek Meclis-i Umumide Kıraat Edilmek Üzere Heyet-i Merkeziyece 16 Şubat 335 Tarihinde Kabul Edilmiş Olan 334 Sene-i Maliyesine Mahsus Senelik Umumi Rapor ve Bilanço, Dersaadet, 1335, s. 5.

⁵² 6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden HEC Tarihçesi ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki..., s. 38.

⁵³ Başgöz, Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, s. 203; Şişman, "Osmanlı Devleti'nde Batılı Anlamda Mesleki Ve Teknik Eğitimin Doğuşu", s. 31-32.

⁵⁴ 6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden HEC Tarihçesi Ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki..., s. 38.

⁵⁵ 1922 kayıtlarına göre eğitimdeki mevcut 204 çocuğun 15'i Leyli mekteplere, 17'si Aileler nezdinde, 30'u Kalender Ziraat Yurdu'nda ve 142'si Misafirhanede devam ettirilmiştir. Bkz. 6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden HEC Tarihçesi ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki..., s. 40; THECİM 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre'de Kıraat Ve Kabul Edilen 1339 Kanunusanisi İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar..., s. 7.

alınan barakalarla üç sınıflı bir dersane, bir ticarethane, kümes, samanlık ve ahır inşa edebilmiş,⁵⁶ belediyenin kullanımdan kaldırdığı Satış Barakalarını 1923’de yeniden yapılandırmıştır.⁵⁷ 1926’da hizmete açılan bir açık hava sınıfı ile zayıf bünyeli çocuklara⁵⁸ sağlıklı bir barınma ortamının yanında meslek sahibi olma imkanı da sunulmuştur.

Kalender Ziraat Yurdu’nda sebzeçilik, çiçekçilik, bağcılık eğitimi verilen ve açık havada sıhhat kazanan çocuklarının ziraat işlerine alıştırılması, Cemiyet’in sürekli bir geliri olmamasına rağmen sürdürülmüştür. Her yıl artan sayıdaki çocuğa karşı yetersiz bütçesiyle hizmet vermeye çalışan ve mali problemlerden etkilenen Kalender Ziraat Yurdu, bütçesini önceden tespit etmekte veya harcamalarını tahmin etmekte genellikle güçlükler yaşamıştır. Örneğin, 1927 yılında Kalender’de 100 çocuk itibarıyla bütçe hazırlanmasına rağmen bazı aylar bu sayının 120, 140 gibi değişkenlik göstermesi mali belirsizlikleri daha da arttırmıştır.⁵⁹ Mali beklentilerin net olmamasına karşı Kalender’e ait gelir ve giderlerin kaydedildiği yıllık rapor ve bütçe raporları incelendiğinde, süt, yoğurt, yumurta, sebze, meyve hasılatlarının⁶⁰ yanında tenis mahallinden gelir sağladığı görülmektedir. Ancak Kalender’in faaliyetleri için yapılan harcamalara ayrılan miktar ile gelirler genellikle denk olmuştur. Örneğin süt ve yoğurt bedeli, ineğin bakımı için harcanan miktar ile eşittir.⁶¹

Cemiyet’in genel bütçesi içinde Kalender’in gelirleri, yıllık üye aidatlarının iki katı kadar⁶² olmasına rağmen Kalender’in masraf bütçesi diğer kurumlar içinde en fazla olanıdır.⁶³ Kalender’in başlıca harcama kalemleri; çalışanların maaşları,⁶⁴ çocukların giyecek⁶⁵, yiyecek, yakacak ihtiyaçları, inşaat, kümes hayvanları ve yemi, tohum ve ziraat harcamaları, ziraat

⁵⁶ *THECİM 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre’de Kıraat Ve Kabul Edilen 1339 Kanunusanisi İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar...*, s. 7.

⁵⁷ *THECİM 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre’de Kıraat Ve Kabul Edilen 1339 Kanunusanisi İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar...*, s. 8.

⁵⁸ *THECİM 1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine Kadar...*, s. 21.

⁵⁹ *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar...*, s. 5; *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 85.

⁶⁰ İki cemiyetin birleştiği son kongredeki tahminlerin yer aldığı 1923 bütçesine göre değerlendirildiğinde; Kalender’in Gelirleri; Meyve, 50.000; sebze, 5.000; hububat, 15.000; Kümes hayvanı, süt, yumurta, 10.000; Aza yardımı, 25.000 olmak üzere toplam: 125.000 lira idi. Bkz. *6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden HEC Tarihçesi ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki...*, s. 1.

⁶¹ *THECİM 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar...*, s. 43-44.

⁶² 1926-1927 raporlarına göre, yıllık üye taahhüdü: 118.314 iken aynı yıl Kalender hasılatı 248.715 liradır. *THECİM Haziran 1925 İhtidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 74.

⁶³ Örneğin 1927 yılındaki bütçede toplam 61 177 lira olan toplam masraf incelendiğinde; 27.330 lira ile Kalender masrafları %45’li oranı ile diğerlerinden fazladır. Aynı bütçe içinde merkez idarenin masrafı, 15 200; Süt Damlası 17 067; Anneler Birliği 1 080 liradır. Bkz. *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 83, 93.

⁶⁴ Kalender’in çalışanları arasında yer alan müdür, doktor, katip, işçi, inekçi, bahçıvan, bahçıvan yamağı, bekçi, mürebbiye, dadı, hademe, dikişçi ve hastabakıcı gibi görevlilerin düzenli maaşları da harcamalardandır.

⁶⁵ Çocukların giysi masrafları içinde, ayakkabı, çorap, mendil, peşkir, fanila, yazlık kışlık elbise, iç gömleği ve pantolonu, hamam takımı, yatak takımı bulunmaktadır.

uzmanlarının ücretleri, telefon, elektrik, su gibi rutin ödemeler, ilaç, tamirat ve kırtasiye gibi masraflar bulunmaktadır.⁶⁶

Kalender Ziraat Yurdu, Cumhuriyet Hükümeti'nin tarımsal gelişmeyi sağlamak için hukuki, mali ve eğitsel düzenlemeleri yaparak tarım politikalarını şekillendiği 1930'lu yıllara kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Cumhuriyet'in ilk on yılında yapılan eğitim, sağlık, sanayileşme ve toprak reformları, ziraat bankasının ve kredi olanaklarının yapılandırılması halkçılık ve devletçilik politikasının hayata geçirilmesi ve kapsamlı bir köycülük hareketinin başlatılmasıyla tarım sektörünün sorunları topyekun olarak ele alınmıştır. 1925'de Atatürk Orman Çiftliği gibi örnek tarımsal kurumların kurulması,⁶⁷ yurt dışından tarım uzmanları getirilmesi,⁶⁸ 1932 Ziraat Kongresi'nin toplanması,⁶⁹ 1933'de Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün açılarak fakülte düzeyinde öğretime başlaması ve buradan yetişen öğrencilerin tarımsal gelişmenin teknik mimarları olmasıyla⁷⁰ zirai eğitimin bilimsel sorunları da çözülmüştür. Yapılan tüm reformların hukuki ve idari düzenlemelerle desteklendiği 1930'larda tarımsal alanda sorunlar güçlü örgütlenmeyle çözülmeye, milli ürünler standartlaştırılmaya çalışılırken⁷¹ tarım eğitiminin de içinde olduğu mesleki eğitim⁷² yeniden şekillendirilmiştir.

Nihayet 1930'lardan itibaren zirai eğitim alanındaki düzenlemeler ile ülkedeki tüm orta dereceli tarım okullarının kapatılarak yeniden şekillendirilmesi⁷³ sürecinin yanında İstanbul Belediyesi ve Vilayetin nakti yardımlarını kesmesi üzerine mali kaynaklarından mahrum kalan Kalender Ziraat Yurdu 1931'de kapanmıştır. Buradaki çocuklar ise yatılı okullara, Yalova Gazi Çiftliği süthanesine ve Darülaceze'ye yerleştirilmiştir.⁷⁴

⁶⁶ *THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar...*, s. 71.

⁶⁷ İzzet Öztoprak, *Atatürk orman Çiftliğinin Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 29.

⁶⁸ Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, s. 203.

⁶⁹ Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, s. 206.

⁷⁰ Koray Sönmez- Taşkın Öztaş, "Türkiye'de Tarımsal Öğretim Ve Sorunları" *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fak. Dergisi*, Özel Sayı/ 5-8. 2000, s. 5 (4-8). 1933 yılında, Ankara Ziraat Yüksek Okulu, Ankara Ziraat Enstitüsü olarak değiştirilmiş ve bu enstitü 1948 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi adını almıştır.

⁷¹ Öztürk-Yıldırım, "Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Çöküşü Ve Atatürk Dönemi İktisat Politikaları", s. 160.

⁷² Cumhuriyet Hükümeti, ilk yıllarından itibaren mesleki eğitime önem vermiştir. Örneğin; 1923-1924 öğretim yılında lise sayısı 43, öğrenci sayısı 3.799 dur. Bu lise sayısının 23 tanesi genel lise, 20 tanesi meslek lisesidir. Genel lisenin öğrenci sayısı 1.241 iken meslek lisesi öğrencilerinin sayısı 2.558 dir. Bu rakamları yüzde ile değerlendirildiğinde toplam lise sayısının %53 genel lise, %47'si meslek lisesidir. Öğrencilerin ise %33'ü genel lise, %67'si meslek lisesi öğrencisidir. Bkz. Sami Nogay, *Türkiye'de Meslek Eğitim Sorunu Ve Çözüm Önerisi*, Ankara 2007, s. 17.

⁷³ Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, s. 203; Vecdet Erkun, "Atatürk Döneminde Tarım Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 42/XIV, Kasım 1998. <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=397>, (erişim tarihi: 5.9.2011).

⁷⁴ Faik Reşit Unat, *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, MEB Yayınları, Ankara, 1964, s. 77-80.

Sonuç

Ekonomik olarak büyük kazançlar sağlayamasa da savaş yıllarında sayısı hızla artan evlad-ı şüheda başta olmak üzere binlerce yetim ve kimsesiz çocuğun kurtarılmasında rol üstlenen Kalender Ziraat Yurdu, onlara yaş, sağlık ve yeteneklerine göre meslek edinme imkanı sunmuştur. Bu yönüyle Ziraat Yurdu, hem kimsesiz ve yetim çocukları himayeyi üstlenmiş hem de onlara verdiği zirai eğitimle tarım ve hayvancılık alanında yeni meslekler kazandırmıştır. Böylece Türkiye ekonomisinin büyük ölçüde tarıma dayalı yapısı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında fenni usullerde tarım bilgisine olan ihtiyacına da katkı sağlanmıştı.

Kaynaklar

24 Şubat 335 Tarihinde İnikat Edecek Meclis-i Umumide Kıraat Edilmek Üzere Heyet-i Merkeziyece 16 Şubat 335 tarihinde Kabul Edilmiş Olan 334 Sene-i Maliyesine Mahsus Senelik Umumi Rapor ve Bilanço, Dersaadet, 1335.

5 Mart 1338 Tarihinde İnikat Edecek Meclis-i Umumice Kıraat Edilmek Üzere Heyet-i Merkeziyenin 12 Şubat 1338 Tarihli İçtimaında Kabul Edilmiş Olan 1337 Sene-i Maliyesine Mahsus Umumi Rapor ve Bilanço, İstanbul, 1338.

6 Mart 1333 Senesinde Teşekkül Eden Himaye-i Eftal Cemiyeti (HEC) Tarihçesi Ve 1338 Senesi Faaliyeti Hakkındaki 1339 Senesinde İnikat Eden Meclis-i Umumiye Takdim Edildiği Umumi Rapor Ve Bilanço, İstanbul, Matba-i Ahmed İhsan ve Şürekası, 1339.

Annelere ve Çocuklara Salname, Türkiye Himaye-i Eftal Cemiyeti Yayını, İstanbul 1927.

Aysal, Necdet, “Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da İlk Günleri Ziraat Mektebi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 39, Mayıs 2007, (359-396).

B.O.A, DH/İ-UM, Dosya: 11-4, Vesika: 6-69; Dosya: 718, Vesika: 1-10;

Başgöz, İlhan, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Çavuşoğlu, Turgay, *Sosyal Hizmetler Tarihinde Kilometre Taşları*, Kadın ve Sosyal Hizmetler Vakfı, Ankara 2010.

Erkun, Vecdet, “Atatürk Döneminde Tarım Politikası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 42/XIV, Kasım 1998. <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=397>, (erişim tarihi: 5.9.2011)

- Kadioğlu, Sevtap, “Ziraat Ve Sinaat Tercüme-i Fünun Odaları Mecmuası Üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, V/2 (2004), (30-61)
- Nogay, Sami, *Türkiye’de Meslek Eğitim Sorunu Ve Çözüm Önerisi*, Ankara 2007.
- Özdönmez, Metin-Ekizoğlu, Abdi, “Türkiye’de Ormancılık Yüksek Öğretiminin Başlangıcından Bu Yana Mezunlara Verilen Unvanlar ve Diplomalar” [http://www.orman.istanbul.edu.tr/journal/index.php/orman/ article](http://www.orman.istanbul.edu.tr/journal/index.php/orman/article) (erişim tarihi: 5 Eylül 2011), (45-63)
- Öztoprak, İzzet, *Atatürk Orman Çiftliğinin Tarihi*, AAMD, Ankara 2006.
- Öztürk, Serdar ve Yıldırım, Fatih, “Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Çöküşü Ve Atatürk Dönemi İktisat Politikaları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2 2009, (145-165).
- Quataert, Donald, (Çev. Salih Kış), “Gelişim Açmazı: 1888-1908 Osmanlı Türkiye’sinde Ziraat Bankası ve Ziraat Reformu”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 29, Bahar 2011, (461-482)
- Sönmez, Koray – Oztaş, Taşkın, “Türkiye’de Tarımsal Öğretim Ve Sorunları” *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fak. Dergisi*, Özel Sayı 5-8. 2000, (4-8).
- Şişman, Ayşın, “Osmanlı Devleti’nde Batılı Anlamda Mesleki Ve Teknik Eğitimin Doğuşu”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2008) 1/1, (27-43).
- Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Heyet-i Merkeziyesinin (THECİM) 1927 Senesi İptidasından Nihayetine Kadar Bir Senelik Umumi Rapor Ve 1928 Bütçesi Ve Esbab-ı Mucibe*, İstanbul 1928.
- THECİM 1340 Tarihinde İnikat Eden Kongre’de Kıraat Ve Kabul Edilen 1339 Kanunusanisi İptidasından 1340 Nisan Nihayetine Kadar On Beş Aylık Mahsus Umumi Rapor Ve Bütçe Ve Bilançolar*, İstanbul, Vatan Matbaası, 1340.
- THECİM 1340-1341 Senesi Kongresinde Kıraat Olunan Raporla 1340 Mayıs İptidasından 1341 Senesi Mayıs Nihayetine Kadar On Üç Aylığa Mahsus Umumi Rapor, Bütçe Ve Bilançolar Ve Müfettiş Raporlarıyla Kongre Mukarreratı*, İstanbul 1926.
- THECİM Haziran 1925 İptidasından Kanunuevvel 1926 Nihayetine Kadar On Dokuz Aylık Umumi Rapor Ve 1927 Bütçesi Ve Esbab-ı Mucibe*, İstanbul 1927.
- Unat, Faik Reşit, *Türkiye’de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, MEB Yayınları, Ankara 1964.
- Yavuz, Fahri, “Türkiye’de Tarım Politikası”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31, Özel Sayı, 9-22, 2000, Erzurum, (9-22)

Yavuz, Fahri, *Türkiye 'de Tarım*, Tarım Köy İşleri Bakanlığı, Ankara 2005, s. 7.

Yıldırım, Mehmet Ali, “Osmanlı’da İlk Çağdaş Ziraî Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 24, 2008, (223-240)

Yıldırım, Seyfi, “Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Hukukçu Ve Siyasetçi: Mustafa Şeref Özkan”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5/4 Aralık 2008, (122-142)